

משרד הבטחון עומד על הראש: מי ישלום בו?

את המיבצר הזה ניגש לוי אשכול לקעקע, כאשר התפטר דויד בן-גוריון והשאיר את שמעון פרס ללא חיפוי. אשכול לא ניגש לבדו למשימה זו: לצידו התייצבו ראשי אחדות העבודה — ובעיקר יגאל אלון — אשר צעדם הראשון היה לחסום בפני פרס את הכניסה להעדרת השרים לענייני בטחון. הצעד הגדול הבא היה סיפוח משה קשתי, עד כדי הרחקת אשר בן-נתן מתפקיד ה-מנכ"ל ומינוי קשתי תחתיו.

פיקוח דמוקרטי

כל זה היה לפני הופעתו של צבי דינשטיין בזירה. כאשר הוא התמנה לסגן-שר ראה את תפקידו, בין השאר, בהגברת התהליך של חיסול המיבצר שהקים פרס. תהליך שהחל, בעצם, עוד ביוזמתו של קשתי איש אשכול.

ההתנגשות בין השניים היתה בלתי-ניימית. כי לא ייתכן ששני אנשים בעלי אותם הנתונים, אותם הכשרונות ואותו האופי, פוס, יתחלקו בשלטון. היה ברור, כי בעל התואר הבכיר ידחוק את רגליו של ה-מנכ"ל. הצימצום הגדול הראשון בסמכויותיו

מבקשים לשנות, הוא המיבנה שגובש בימי שמעון פרס.

ההתנגשות היא חריפה. מפני שאינה מוגבלת למישור האירגוני. דינשטיין וקשתי כמעט ואינם מדברים איש עם רעהו, וכל פקידון במשרד הבטחון יודע לספר על התנגשויות בין השניים ועל נסיונו העיקרי של דינשטיין לרוקן את משרת קשתי מכל תוכן, עד שזה יאלץ להתפטר. ייתכן שאחת הסיבות להתנגשות האישית היא הדמיון הרב בין השניים. הדוקטור לכלכלה דינשטיין גדל בממלכתו של לוי אשכול במשרד האוצר. קשתי, למרות היותו אלוף-מישנה, אף הוא איש כספים, נחשב לגאון משרד הבטחון בענייני משק ומינהל. כאשר מינה אותו לוי אשכול למנכ"ל, עוד בימי כהונתו של פרס כסגן-שר, היה ברור כי קשתי הוא איש של אשכול, שנועד להצר את צעדיו של פרס ולהחליש את שליטתו על המיבצר שהוא בנה לעצמו במשרד הבטחון.

מי שולט על מי?

עוד לימי כהונתו של משה דיין כ-רמטכ"ל, היה הצבא — כדמות המטה

קשתי

חיסול המיבצר

של קשתי בא לפני כחצי-שנה, כאשר הוציא דינשטיין מתחום סמכויותיו של המנכ"ל את הטיפול במחקר המדעי וביחסי-החוץ. הוצאת אגף כוח-אדם השבוע, והעברתו לצה"ל, היו צימצום נוסף.

אולם זהו רק צעד ראשון. התוכנית שעובדה על-ידי דינשטיין שואפת לשנות ל-חלוטין את מיבנה המשרד. העקרון היסודי: להעביר לידי הצבא את אגפי ומחלקות משרד הבטחון העוסקות עתה ברכישת ציוד, אספקה, וחימוש; ואלה המטפלות בנוער ו-נח"ל. העקרון: הצבא יעשה זאת בלי תיחכו ויחסוך בהוצאות. מי יפקח על הצבא? מציע דינשטיין: כיום יש לצבא אגף תקציבים וכספים משלו; אגף זה יבטל, ורק משרד הבטחון יחלוש על הכספים ויקצה אותם. בצורה זו תשמור הרשות האזרחית על אמצעי-הפיקוח והביקורת, וגם על תכנון והקצבה.

פעולה זו היתה מחסלת כמעט לחלוטין את המנגנון, שהיה מיבצרו של פרס בעבר ואשר יכול להיות מיבצרו של פוליטיקאי אחר בעתיד.

כנגד תוכנית זו התריס קשתי, כי אסור לתת לצרכן (צה"ל) להיות גם הקונה. זה יפתח פתח לתופעות שליליות. זה גם יסרביל את פעולות הצבא, יוסיף על נידבך של סוחרים ופקידים במדים, במקום לצמצמו ליחידות לוחמות בלבד. והעיקר: באין מני גנון אזרחי גדול וחזק, תוחלש הביקורת הדמוקרטית על הצבא.

מתנגדיו של דינשטיין (שבעבר היו ברור גם מתנגדיו של קשתי) אף המציאו שם לתוכנית השניונים. הם קוראים לה "סכנה נאצריסטית": הסכנה של העברת סמכויות אזרחיות לידי קצינים, כאילו מדובר על העברת ניהול משרד המיסחר והתעשייה, או משרד החקלאות, לידי קציני המטכ"ל.

החיכות הגדול לא הגיע לידי סיכום, כי למרות תמיכתו של אשכול בתוכנית דינשטיין, הסתבר שרוב שרי הממשלה אינו מוכן לקבלה. החיכות ימשך, מן הסתם, בחודשים הקרובים, כשהדגש העיקרי הוא על מציאת איוון בין הייעול הצבאי-בטחוני לבין צרכי הפיקוח האזרחי. דבר אחד ברור: העברת אגף כוח-אדם לא פגעה באיוון זה. להיפך: אפשר עוד להעביר תפקידים רבים אחרים, ולמנוע כפילויות אחרות, מבלי להפוך את ישראל לדיקטטורה מיליטריסטית.

הכללי — הגורם הקובע במערכת הבטחון. בעיני דיין, היה שמעון פרס שותף-זוטר, שתפקידו לדאוג לצרכי הצבא.

מצב זה השתנה, כאשר בא לסקוב במקום דיין. פרס החל מרחיב את תחומי-הכרעתו של המנגנון האזרחי, הנתון למרותו. הוא

דינשטיין

החל מתערב אפילו בתחומים מקצועיים שהיו רים, עד שלבסוף הגיש לסקוב את התפטרותו ההתנחלת. מינויו של צבי (צה"ל) צור כרמטכ"ל הסיר את כל המיכשולים מרכיב של פרס, עד שצה"ל הפך, למעשה, לאחד מאגפי משרד הבטחון.

מניעיו של פרס היו ברורים: באין לו עורף מפלגתי או ציבורי, החליט להפוך את מערכת הבטחון לבסיס-הכוח שלו. לקראת ההתמודדות על ירושת דויד בן-גוריון, היתה זו דרך פסולה, מכיון שהיא הפכה את מערכת הבטחון — כולל צה"ל — לכלי ב-מישחק מפלגתי. פרס עצמו הסביר את הרחבת מיבצרו בדבריינו, שעיקרם: זה מחזק את הפיקוח האזרחי על הצבא. זה חיובי, מבחינת השמירה על הדמוקרטיה.

וזאת, למרות שהוא היה ביטחוניסט קיצוני יותר מכל קצין בצבא, ולמרות שהיה הרפתקן פוליטי-בטחוני.

ודעה בהולה יצאה ביום הראשון ל-כתבים הצבאיים: סגן שר הבטחון מומין אוחם למסיבת-עתונאים.

בחדר-הישיבות של משרד הבטחון בקריה, בו מתכנסת מדי פעם הממשלה, ניצבה מול העתונאים הצמרת הבכירה של המשרד: סגן-השר צבי דינשטיין, המנהל הכללי משה קשתי, דובר צה"ל אריה שליו.

ההודעה הראשונה היתה מפתיעה: כל מה שיאמר סגן-השר במסיבה יהיה "לא לייחוס ולא לציטוט". כלומר: הכתבים יוכלו ל-השתמש באינפורמציה ולפרסמה, אבל אסור להם לומר כי שמעון אוחם מפי דינשטיין מכיון שלפני שעה קלה בלבד פירסמה לישיבת העתונות הממשלתית הודעה רשמית על שינויים במיבנה משרד הבטחון, התרע-מו הכתבים נגד ההנחיה של "לא לייחוס, לא לציטוט". הם דרשו כי הדברים שייאמרו יהיו מותרים לייחוס ולציטוט.

דינשטיין נראה מופתע מסערת-הרוחות, הסכים מייד לירישה. אבל החלטנו אחרת! התערב לפתע אלוף-מישנה שישב לידו. קשה היה להאמין, שקצין הנתון למרותו של סגן-השר ישמע הערה כזו בנוכחותם של עתונאים.

חיכוך זה היה פעוט לכשעצמו. אבל הוא היה אופייני למה שקורה מזה חודשים מספר בצמרת משרד הבטחון.

המיבנה של פרס

מה רצה סגן-השר לספר לעתונאים? לכאורה: רק עובדה מינהלית קטנה — שכל ענייני כוח-אדם — חיול, גיוס, שיהורר וכ"ו — יעברו מטיפולו של משרד הבטחון לטיפולו של אכ"א (אגף כוח-אדם) בלטה הכללי של צה"ל. הדבר ייעל את העבודה, יביא לחסכון כלשהו (לדעת דינשטיין: מיליון ל"י לשנה). צעד זה הוצע על-ידי דינשטיין עצמו לשר הבטחון, וועדת השרים לענייני בטחון (אותה ועדה שאסור להזכיר את שמם) אישרה אותו.

אלא שמאחורי השינוי המינהלי הזה הסתתר מאבק-איתנים, המסעיר ומפלג מזה חודשים את צמרת משרד הבטחון. העניינים הגיעו כבר למימדים כאלה, שגם מפלגות ושרים התחלקו למחנות מנוגדים.

בראש המחנה האחד עומד דינשטיין; כנגדו מתייצב קשתי. השניים אומרים, כי יש להנהיג שינויים במיבנה מערכת הבטחון. אבל לכל אחד תוכנית משלו, והוא מתעקש שדחקה תוכניתו היא הטובה. מה ששיניהם

בעתונות אמנם לא הוזכר הקשר בין ה-קבלן והחברה הממשלתית. לעומת זאת הוזכרה החברה בקשר לבניית בתי-קולנוע, עובדה הנראית בעיני התאחדות בעלי בתי-הקולנוע כפלישה ממשלתית לשטח פרטי. גם למרכז הקבלנים ולאגוד הבונים יש טענות כלפי שיכון ופיתוח. טענות אלה לא הושמעו כל עוד נמשך השינוי ב-בניה, אבל משבא המשבר דרשו כמה מן הקבלנים ששיכון ופיתוח תוותר על חלקה בבניין הארץ, ותפנה את מקומה לחברות פרטיות.

25 אחוז רווח. חברות הבניה החשויות והגדולות ביותר בישראל אינן פרטיות אלא מפלגתיות. אין כמעט מפלגה בארץ שאין לה חברת בנין משלה. חברות אלה לא באו בטענות אל שיכון ופיתוח. הן מקבלות ממשלד השיכון את כל הדרוש להן.

אך מבקר המדינה הקדיש פרק מיוחד בדו"ח האחרון שלו ליחסים הדוקים אלה בין שיכון ופיתוח לבין החברות המפלגתיות. הוא גילה כי שיכון ופיתוח שילמה עבור הקרקע רק שליש מהמחיר המקובל בשוק. מחיר הקרקע הוא חלק חשוב ביותר ב-מחיר הדיירה הבנויה. הדיירות של שיכון ופיתוח אמנם קצת פחות יקרות מהדיירות של קבלנים פרטיים, אבל ההפרש במחירי הקרקע נתן לשיכון ופיתוח רחח גדול יותר בשמונה עד 13 אחוז.

אומר הדו"ח: "חישוב ההפרשים בין מיסקל מרכיבי הקרקע ומחיר המכירה מראה, כי השותפים לעיסקות (של שיכון ופיתוח) נהנו מרווחים נוספים על רחחי קבלנים בבניה הפרטית. רווחים עודפים אלה... מהם נהנה השותף-הקבלן, ובנוסף על הרחח הקבלני הרגיל של 12 אחוז, נבעו בחלקם הגדול מהפעולות האחרות של החברה ושל משרד השיכון." לשותפים המאושרים של שיכון ופיתוח היה רחח של 20 עד 25 אחוז.

מיבצר ולמה? מעניין לבדוק כי היו המאושרים שזכו למתנות אלה. זה מעניין בעיקר לאור הערה אחרת של מבקר המדינה: "החברה הסכימה לעיסקות על בסיס של מ"מ, בלא נסיון לקבוע את תנאי ההתי-קשרות על סמך תחרות בין מספר מעוני-ינים."

הזוכים המאושרים, לפי חוברת שפורסמה לאחרונה על-ידי שיכון ופיתוח, הם: חברת השיכון טלע (שייכת לתנועת החרות); חברת שיכון אזרחי-מעונות עממיים (מסונפת למפלגה הליברלית); דויר ב.פ. (מיסודו של סולל-בונה); חברת שיכון-עובדים (של ההסתדרות); חברת אפרוקת-אי (בהנהלתו של טדי קולק); חברת משה"ב (של המפד"ל) וכן כמה קבלנים פרטיים כמו אפרים רוג'ין, ישראל גורדון, דוד שטרן, משה יהושע ברמן, יוסף יודסין וקבוצת לומי"ד (לוסטיג, מילשטיין, לוינטון, ריב).
כיצד ולמה זכו דחקה אלה?

הסביר אחד ממנהלי שיכון ופיתוח לכתב העולם הזה: "אנו נכנסנו לשותפויות עם חברות אלה, כי להן יש קרקע ליד הקרקעות שלנו. הן גם משתפות במימון הבנינים ובמסכנתאות."

מדיניות חלוקת האשראי והקרקעות ב-ישראל נמצאת גם היא בידי הממשלה. נוצר מעגל קסמים: מישור נתון לחברות מפלגתיות את הקרקע. על סמך זה הן מקבלות ממשרד האוצר אשראי לבנין ו-אפשרות לתת הלוואות. על סמך שני אלה נתון להן משרד השיכון רחחים מופרזים. מי מחלק את קרקעות המדינה למפלגות? הסביר השבוע איש מינהל מקרקעי-ישראל: "אנחנו איננו בעלי הקרקע, אנחנו רק מנהלים אותה. יש הבטחות ישנות של הקרן הקיימת לישראל, יש התחייבויות. חילקו קרקע פחות או יותר לפי הרכב הקואליציה בקק"ל. אוי ואבוי לנו אם לא נקיים את ההבטחות הישנות של הקרן הקיימת."

מליונים מכספי הציבור. השכונה החודשה בבתיים, רמת הנשיא, הוקמה ל-משל, על קרקע שהובטחה על-ידי הקק"ל עוד בשנת 1951 לחמש חברות מפלגתיות נפרדות. בינתיים נחשק אמנם חוק יסוד קרקעות המדינה, אבל שום חוק יסוד אינו

בן-ציון מילמן, מנהל שיכון ופיתוח, נר ברוחב פיכל 11, שהוא הבית היפה ביותר ברוחב המודר זה בצפון תל-אביב. באותו בתי גרים גם אפרים רוגובין וישראל גורדון. בפירוטמי שיכון ופיתוח מופיע ל-עתיים קרובות השם סג'ר (טלע-גורדון-רוגובין) בין כשותף. הם בנו 276 דירות מתוך 3045 דירות שבניה שיכון ופיתוח בשותפות עם גורמים אחרים.

תיות קיבלו הינם את הקרקע היקרה מאד בערים הגדולות. הן קנו את הקרקע, אבל הן מכרו אותה מיד לקרן הקיימת, כדי שזו תחכיר אותה למשתכנים.

שולטת קואליציה דתית. גם בחיפה של אבא חושי וברמת-גן של קריניצי, השומרות על יחסים טובים עם הדתיים, בלטה המפד"ל כבנאית. לא יהיה זה נכון לומר שהחברות המיפלג-

יכול להיות יותר חשוב מהבטחה של ה-קק"ל מלפני 15 שנה. גם הקואליציות העירוניות משפיעות על חלוקת הקרקעות. משה"ב, חברת הבניה של המפד"ל, בנתה בעיקר בבני-ברק, בה